THE CROSS, TOTALIZATOR ANCESTRAL SYMBOL

Delia-Anamaria Răchișan

Lecturer, PhD, Technical University of Cluj Napoca, North University Center of Baia Mare

Abstract: The work aims to highlight the age and complexity of the cross. The cross is a totalizator ancestral symbol, dated since antiquity. In the past, the cross was reported to the four cardinal points - north, south, east, west. In the present, the cross is correlated with Christianity.
The cross taken over from the orphics, the Celtic cross, the cross of St. Andrew, the Christian cross etc. highlights the age, the complexity of this symbol, the possibility to analyze it both synchronously and diachronically.
Some levels of approach have been considered: symbolism, sacred-profane symbiosis, typology, interdisciplinary perspective.
The cross, analyzed at the symbolic level, makes us think about the Tree of Life, about the axis of the world, about the Savior Jesus Christ Himself and implicitly about a cumulation of binaries: material-spiritual, microcosm-macrocosm, horizontal-vertical, earth-heaven.
The cross becomes a point of connection between the sacred and the profane. The crosses situated in the churches, monasteries, the cross placed near a well, a border, a bridge, the shrine at the crossroads announce the sacred – profane dichotomy. The sign of the cross, the variety of crosses enhances the sacredness of this solar symbol. The correlation of the cross with important annual holidays, with certain saints announces the impact of this symbol on Christians.
The cross, approached from an interdisciplinary perspective (art, ethnology, history, mythology, religion, etc.), enhances the multitude of critical angles of approach. The cross, no matter where it appears (on "hăizașul" [the roof] of the old churches and traditional wooden gates from Maramureş County, on the seal engravers, on traditional shirts, on traditional ornaments, etc.) is a unique symbol.

Keywords: cross, complexity, Christianity, symbolism, interdisciplinarity.

1. Introducere

Crucea, în calitate de simbol ancestral totalizator, impresionează întotdeauna, indiferent de spațiul cultural la care face trimitere. Primele atestări ale crucii datează din antichitate. Indiferent de materialul din care sunt realizate (lemn, metal, marmură etc.), crucile degajă monumentalitate. Crucea nu aparține doar creștinătății, acest simbol a existat și înainte de Iisus Hristos. De exemplu, în secolul al XV-lea înainte de Hristos s-a descoperit o cruce de marmură[1].

Crucea este un simbol complex care poate să fie analizat pe mai multe planuri: la nivel simbolic, pornind de la binaritatea profan-sacru, din perspectivă taxonomică și interdisciplinară. În calitate de simbol ancestral totalizator, crucea inserează un centru și ne duce cu gândul la cerc, pătrat, triunghi. Centrul, cercul, pătratul, triunghiul, la nivel simbolic, par a fi părți, alterități ale crucii. Crucea devine un simbol universal.

[1] Jean Chevalier; Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri,* vol. 1, A-D, București, Editura Artemis, 1994, p. 395.

BDD-A29486 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:10 UTC)

2. Crucea la nivel simbolic. Binaritatea profan-sacru

La nivel simbolic, crucea posedă un cumul de semnificații. Crucea reprezenta și reprezintă un *axis mundi*. În trecut, crucea era corelată cu cele patru puncte cardinale, cu cele patru stihii ale naturii – apă, aer, pământ, foc. Se crede că orficii au avut ca simbol crucea cu simbol ihtiomorf: „cu câte un pește legat de fiecare din brațele sale”[2]. Se presupune că acest simbol ar fi fost preluat de către creștini de la orfici. Așa cum s-a mai menționat anterior, crucea inserează o pleiadă de semnificații și poate să fie abordată din diverse perspective[3]. Apelând la analiza diacronică sesizăm că acest simbol a existat și înainte de creștinism. Conciliul de la Constantinopole (692 d. H.) și Conciliul de la Niceea (787 d. H.) îi conferă crucii noi valențe, o conotație sacră, creștină, o identifică cu patimile Mântuitorului Iisus Hristos. Cert este faptul că atât crucea orfică, cât și crucea celtică și crucea dacică au existat înainte de crucea creștină și au avut alte valențe.

Pe de o parte, la nivel simbolic, crucea este aidoma Arborelui Vieții. Conform unei legende, Set, fiul lui Adam, primește de la un înger trei semințe din care cresc trei arbori, utilizați de către Solomon la construirea templului. Se presupune că din același lemn s-ar fi realizat crucea pe care a fost răstignit Mântuitorul Iisus Hristos. Se crede că semințele au fost puse în gura lui Adam care ar fi murit după trei zile de la aducerea lor din Rai de către fiul său Set: „pentru creștini, crucea este chiar Arborele Vieții, *axis mundi* prin care legăturile oamenilor cu cerul și cu lumea de dedesupt devin posibile”[4]; „Crucea lui Hristos ocupă întotdeauna locul central ce aparține Arborelui Vieții”[5]; „crucea este un pom al frumuseții sfințit prin sângele lui Hristos”[6].

Pe de altă parte, crucea, datorită celor patru puncte cardinale, anunță parcursul soarelui pe bolta cerească. Totodată, la nivel simbolic, axa solstițiilor și axa echinocțiilor se intersectează cu axa celor doi poli – nord și sud.

Crucea, stând sub tutela sacrului poate fi corelată cu sărbătorile, cu momentele esențiale din viața omului – naștere, căsătorie, moarte. Creștinii asociază crucea cu anumite sărbători: a treia duminică din Postul Mare (Paști), Arătarea Sfintei Cruci la Ierusalim (7 mai), Înălțarea Sfintei Cruci (14 septembrie), Aruncarea în apă a Sfintei Cruci (de Bobotează, în anumite regiuni ale țării noastre sau în alte țări). În mediul rural, praxisul ritualic, care face trimitere la cruce, este complex și impresionant. De exemplu, în lumea satului românesc, în 14 septembrie, nu se consumă usuroi, deoarece se crede că aiul are cruce.

Semnul crucii se realizează împreunându-se primele trei degete – o trimitere la Sfânta Treime. Pentru creștinii de pretutindeni, semnul crucii este extrem de important. Semnul crucii nu se face doar în lăcașuri de cult și doar de sărbători, ci ori de câte ori se înalță o rugă Bunului Dumnezeu. Așadar, semnul crucii, semnul Sfintei Treimi, apare la Taina Sfântului Botez, la Taina Maslului, la Taina Împărtășaniei, însă și la începutul și sfârșitul oricărei rugăciuni. Nu întâmplător, în lumea satului, unii devin frați de cruce, iar în basme, eroii devin frați de cruce.

Crucea, în calitate de intermediar între ființa umană și divinitate este un simbol universal indispensabil. Uneori, un loc nefast poate să fie (re)sacralizat dacă se înalță un obiect sacru care deține un simbol indispensabil – crucea. De obicei, troița/ruga/răstignirea se înalță la răscruce. Răscrucea marchează întretăierea drumurilor: „e loc rău, aşa că se desfac drumurile”[7]. Se crede că

[2] Ștefan Mariș, *Simbolul crucii în perioada creștină*, în *Memoria Ethnologică*, nr. 20, iulie-decembrie, anul VI, 2006, p. 1875.
[3] În acest articol, crucea este analizată, la nivel simbolic, într-o formă restrânsă. Într-un studiu amplu, în limba engleză, în curs de apariție, crucea, corelată cu pecetarele cruciforme, a fost analizată dintr-o altă perspectivă.
[4] Vezi și alte detalii, accesând link-ul https://www.crestinortodox.ro/comunitate/group_discussion_view.php?group_id=842&grouptopic_id=6903, Accesare site: 01. februarie 2019.
[5] René Guénon, *Simbolismul crucii,* traducerea din limba franceză de Daniel Hoblea, București, Editura Herald, 2012, p. 84.
[6] Jean Chevalier; Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri,* vol. 1, A-D, ed. cit., p. 402.
[7] Ernest Bernea, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2005, p. 52.

BDD-A29486 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:10 UTC)

este un loc nefast din diverse motive: crime, farmece, tâlhării, locul preferat al spiritelor maligne. În trecut, răscrucea era corelată cu zeul Hermes și cu vrăjitoarea Hecate. Oamenii pentru a-i îmbuna, ridicau, în cinstea lor, statui și le amplasau la răspântii. În prezent, crucea, troița au rol apotropaic și capacitatea de a reinstaura starea de echilibru[8].

Crucea poate fi amplasată și lângă hotar, fântână, pod. Acestea din urmă, fiind spații intermediare, anunță cât de fragilă este granița care se instituie între aici și dincolo, între sacru și profan.

3. Varietatea crucilor

Diversitatea crucilor potențează valoarea acestora. Crucea creștină este de mai multe feluri. Poate fi corelată cu personalități emblematice care au suferit martiriul: crucea cristică sau latină, asociată cu Mântuitorul Iisus Hristos, crucea Sfântului Anton, crucea Sfântului Andrei, crucea Sfântului Petru. Indiferent de formă, crucea are aceeași sacralitate și însemnătate: ancoră, arhiepiscopală, crucea bascilor, cruce de Arhanghel, cruce de Ierusalim, cruce de Lorena, cruce în trifoi, dominicană, dublă, egipteană, germană, hughenoților, malteză, nordică, occitană, ortodoxă, papală, pattée, romană, rusească, sârbească[9]. Raportându-ne la cruci sesizăm unitatea în diversitate: cruci de lemn mobile/de mână (cruci de binecuvântare, de închinare și ceremonialuri, de ceremonialuri și procesiuni); cruci cu postament (cruci de Sfânta Masă), cruci fixe (cruci-candelabre, de iconostas, de uși împărătești, cruci-peretare, cruci de prapori), cruci cenotafe, cruci de familie (cruci de închinare, cruci pristolnic, cruci pe obiecte din gospodărie/în arhitectura gospodăriei), cruci de metal (cu suport, pe turlele bisericilor), cruci combinate (de altar, de binecuvântare etc.)[10]. Alături de crucea creștină identificăm cruci cu mult mai vechi: crucea celtică, crucea dacică. Crucea celtică (cu brațele înscrise în cerc) nu trebuie confundată cu crucea dacică (brațele sale depășesc cercul, efectiv ies din perimetrul cercului). În județul Maramureș identificăm cruci celtice, atât din lemn (foto 1), cât și din piatră (foto 2). Crucea irlandezilor se aseamănă cu cea celtică și face trimitere la patru maeștri spirituali, care corespund celor patru evangheliști, inclusiv la Sfântul Patrick, denumit „slujitorul celor patru”[11]. Extrapolând, constatăm că prin intermediul Sfântului Patrick, vechea cruce păgână devine creștină.

O altă cruce veche este crucea în formă de „X”, crucea Sfântului Andrei. Acesta a fost răstignit la Patras, în Grecia, pe o cruce în formă de „X”.

Crucea, indiferent din ce material este realizată (lemn, marmură, metal, piatră etc.), este amplasată în cimitire, pe morminte, la căpătâiul persoanei decedate. Crucea din cimitire poate fi simplă sau ornată cu diverse motive – simbol dendromorf – stejarul/ghinda (foto 3), simbol zoomorf – colții de lup (foto 4). În spațiul cultural românesc interceptăm mai multe tipuri de morminte, iar de obicei crucea este nelipsită: mormântul gol/cenotaful – pentru cei care au murit departe; mormântul cu simulacrul de mort – brad; mormântul propriu-zis; cripta. Precizăm faptul că cei care și-au luat viața au mormântul, denumit „sniamen”, amplasat în afara cimitirului. Aceștia, deoarece nu au avut puterea de a-și duce până la capăt crucea vieții, nu au parte de slujbă de înmormântare și se crede că nu este bine să se pună cruce pe mormântul lor.

[8] Vezi detalii la Delia-Anamaria Răchișan, art. *Locuri faste și nefaste în mentalitatea tradițională românească*, în *Studii de istorie a filosofiei românești, IX. Spațiu și timp în gândirea românească*, coord. Viorel Cernica, ed. îngrijită de Mona Mamulea, București, Editura Academiei Române, 2013, cod CNCSIS 164, ISSN: 2065-4405, pp. 214-225, https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=105965, https://journals.indexcopernicus.com/search/details?jmlId=4197&org=Studii%20de%20istorie%20a%20filosofiei%20romanesti,p4197,3.html, http://filosofieromaneasca.institutuldefilosofie.ro/page.php?65.

[9] Vezi tipurile de cruci enumerate, accesând link-ul: http://www.ortodoxism.com/cuvinte-de-folos/tipuri-de-cruci.html, Accesare site: 04 februarie 2019.

[10] Vezi detalii despre aceste tipuri de cruci la Pamfil Bilțiu; Maria Bilțiu, *Crucea în patrimoniul spiritual al județului Maramureș,* Baia Mare, Eurotip, 2015, pp. 30-238.

[11] Jean Chevalier; Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri,* vol. 1, A-D, ed. cit., p. 402.

BDD-A29486 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:10 UTC)

În Cimitirul Vechi din Breb – Țara Maramureșului, întâlnim și alte tipuri de cruce – „cu pui” [cu cruciulițe] (foto 5), cu brațe „vălurite” [ondulate] (foto 6). În Cimitirul Vesel de la Săpânța – Maramureșul Voievodal, remarcăm diverse tipuri de cruci care impresionează datorită policromatismului – albastru, roșu, galben, verde, negru (foto 7).

În situații extreme, de exemplu în perioada războiului, când mulți eroi ai neamului românesc au murit pe front și nu li s-a putut aprinde o „lumină” [lumânare] și nu au avut parte de o înmormântare creștină, în memoria lor s-au construit cruci parcemoniale/cenotaf, amplasate pe peretele exterior al bisericii (foto 8).

Pe lângă crucea efigie, amplasată pe vârful bisericii sau pe „hăizașul” [acoperișul] porților tradiționale de lemn din Maramureș, pe lângă crucile de mormânt din cimitire identificăm și alte tipuri de cruci: de punte (în dreptul unui pod/unei ape), de fântână (în preajma unei fântâni), de jurământ (la hotare sau agățate pe copaci, garduri etc.). Nu întâmplător, în diverse regiuni ale țării noastre, mirii, dacă au de trecut un pod, este bine să se închine sau să își facă semnul crucii în fața podului.

Identificăm și un alt tip de cruce care ne duce cu gândul la pecetar – crucea pristolnic. Menționăm faptul că, datorită dimeniunii mari, crucile pristolnic aveau rolul de cruci icoane (cele pictate) sau de cruci de închinare (cele nepictate). Crucile pristolnic erau așezate într-un loc sacru al casei – pe vatră: „aceste cruci se păstrau pe vatră, al cărui centru simbolic este focul”[12].

Extrapolând, întâlnim simboluri fitomorfe cu denumiri regionale care inserează termenul „cruce”: crucea pământului *(Heracleum sphondylium, fam. Apiaceae/Umbelliferacee)*; crucea pâinii *(Abutilon theophrasti)*; crucea voinicului *(Hepatica nobilis, fam. Ranunculaceae)*; flori în cruci *(Matthiola incana, fam. Cruciferae)* etc.

Taxonomia crucilor relevă complexitatea acestora.

4. Perspectiva interdisciplinară

Crucea, datorită complexității și universalității sale, poate să fie abordată și din perspectivă interdisciplinară. Crucea poate să fie corelată cu discipline, precum: etnologia, religia, istoria, arta etc.

În paginile precedente s-a putut constata, datorită praxisului ritualic, importanța crucii din punct de vedere etnologic.

Raportându-ne la religie, sesizăm sacralitatea crucii: crucea patimilor reamintește de patimile Mântuitorului Iisus Hristos, crucea învierii anunță victoria vieții asupra morții, crucea de slavă anunță a doua venire a lui Hristos. Crucea creștină capătă amploare după răstignirea și Învierea Mântuitorului Iisus Hristos. Se crede că crucea pe care s-a prelins sângele Mântuitorului a fost îngropată la poalele Golgotei de către ucenicii acestuia. Conform legendelor, se crede că spre deosebire de crucile pe care au fost răstigniți cei doi tâlhari, crucea pe care ar fi fost răstignit Mântuitorul Iisus Hristos a generat miracole: a dat mlădițe, a vindecat, a înviat oameni etc. Conform legendelor apocrife se crede că Iisus Hristos a fost răstignit pe o cruce din lemn de măr.

Raportându-ne la istorie, crucea poate să fie analizată diacronic, de exemplu evoluția crucii de-a lungul timpului – crucea păgână și crucea creștină. Întorcându-ne înspre trecut, în perioada împăratului Constantin, se crede că acesta, înainte de a se confrunta cu armata lui Maxențiu, în anul 312 d. H., a avut un vis în care i-ar fi apărut Iisus Hristos. Se crede că Mântuitorul l-ar fi sfătuit să utilizeze crucea pe post de steag în lupta contra inamicilor. Ieșind victorios și-a luat angajamentul că îi va proteja pe credincioși: „Ascultând porunca din vis, Constantin a ieșit învingător în lupta cu oștile lui Maxențiu și a intrat triumfător în Roma”[13].

[12] Pamfil Bilțiu; Maria Bilțiu, *op. cit.*, p. 185.
[13] Ștefan Mariș, *art. cit.*, p. 1875.

BDD-A29486 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:10 UTC)

Raportându-ne la arta tradițională românească, acest simbol complex – crucea, apare pe diverse obiecte: pecetare (foto 9a, 9b, 9c), podoabe tradiționale (foto 10), porți tradiționale (foto 11), spăcele (foto 12), „țoluri" [covoare] (foto 13), ștergare (foto 14) etc. Crucea pare a fi un simbol omniscient și omniprezent. Uneori întâlnim crucea ca obiect aninată de șnurul mărțișorului (foto 15a), alteori sesizăm că șnurul mărțișorului este în formă de cruce (foto 15b). Crucea corelată cu mărțișorul[14] subliniază funcția apotropaică.

Perspectiva interdisciplinară potențează importanța crucii.

5. Concluzii

Crucea, în calitate de simbol ancestral totalizator, poate fi abordată din mai multe perspective. Acest simbol solar, fiind regăsit în toate spațiile culturale, reprezintă o universalie. Analiza sincronică și diacronică, analiza taxonomică, perspectiva interdisciplinară subliniază complexitatea crucii. Orice cruce, indiferent de materialul din care a fost prelucrată, indiferent de formă, de denumire, emană forță, valoare, sacralitate și un cumul de semnificații.

Anexa Foto – fotografii realizate de Delia-Anamaria Răchișan

Foto 1: Cruce celtică din lemn, Cimitirul vechi din Breb, Țara Maramureșului, 2018.

Foto 2: Cruce celtică din piatră, Ariniș, Țara Codrului, 2018.

Foto 3: Cruce de lemn cu simbol dendromorf, Cimitirul vechi din Breb, Țara Maramureșului, 2018.

Foto 4: Cruce de lemn cu simbol zoomorf, Cimitirul vechi din Breb, Țara Maramureșului, 2018.

[14] Vezi și alte detalii semnificative despre fenomenul mărțișor la Delia-Anamaria Răchișan, *Istoricul și estetica mărțișorului românesc din cele mai vechi timpuri până în prezent*, Cluj-Napoca, Editura Mega; Editura Argonaut, 2017; pp. 103-105; pp. 123-124; Ioana-Ruxandra Fruntelată, *O cercetare de etnologie urbană: Mărţişorul în Bucureşti,* 2008, în „Caietele ASER" 6/2010, Ed. Muzeului Ţării Crişurilor, Oradea, 2011, pp. 281-288.

BDD-A29486 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:10 UTC)

Foto 5: Cruce de lemn cu „pui” [cruciulițe], Cimitirul vechi din Breb, Țara Maramureșului, 2018.

Foto 6: Cruce de lemn cu brațe „vălurite” [ondulate], Cimitirul vechi din Breb, Țara Maramureșului, 2018.

Foto 7: Cruci policrome, Cimitirul Vesel din Săpânța, Țara Maramureșului, Autor: Ioan-Stan Pătraș, 2019.

Foto 8: Cruce parcemonială, Biserica „Arhanghelii Mihail și Gavril”, secolul al XVI-lea, Rogoz, Țara Lăpușului, 2019.

Foto 9a: Cruce creștină pe pecetar, Rogoz, Autor: Șerban Nicolae, Țara Lăpușului, Arhivă personală, 2019.

Foto 9b: Crucea Sf. Andrei pe pecetar, Colecția Muzeului de Etnografie din Sighetul Marmației, Maramureșul Voievodal, 2018.

Foto 9c: Cruce celtică și creștină pe pecetar, Colecția Mărie lu' Vodă, Breb, Țara

Foto 10: Crucea Sf. Andrei pe podoabe tradiționale, Colecția Muzeului de Etnografie din

BDD-A29486 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:10 UTC)

Maramureşului, 2015.

Foto 11: Detaliu. Crucea creştină şi slove sacre pe poartă tradiţională, Breb, Ţara Maramureşului, 2018.

Foto 13: Detaliu. Crucea creştină pe „ţol" [covor], Colecţia Muzeului de Etnografie, Ieud, Ţara Maramureşului, 2018.

Foto 15a: Cruce creştină aninată de şnurul mărţişorului, Arhivă personală, Maramureş, 2018.

Baia Mare, Maramureş, 2018.

Foto 12: Detaliu. Crucea Sf. Andrei pe un spăcel din Ţara Codrului, Colecţia Muzeului Judeţean de Etnografie şi Artă Populară din Baia Mare, Maramureş, 2018.

Foto 14: Detaliu. Cruce creştină pe ştergar, Colecţia Muzeului Judeţean de Etnografie şi Artă Populară din Baia Mare, Maramureş, 2018.

Foto 15b: Şnurul mărţişorului în formă de cruce, Arhivă personală, Maramureş, 2018.

BIBLIOGRAPHY

Bernea, Ernest, *Spaţiu, timp şi cauzalitate la poporul român*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2005.
Bilţiu, Pamfil; Bilţiu, Maria, *Crucea în patrimoniul spiritual al judeţului Maramureş,* Baia Mare, Eurotip, 2015.
Călăuz, Adriana, *Analysis resilience to people affected by unemployment*, in *The Second World Congress on Resilience: From Person To Society*, Editor Serban Ionescu, Medimond International Proceding, Bologna, Italy, Ed. Monduzzi, ISBN-978-88-7587-697-5, 2014, pp. 955-961, http://www.congress.resilience.uvt.ro/
Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain, *Dicţionar de simboluri*, vol. 1, A-D, Bucureşti, Editura Artemis, 1994.

BDD-A29486 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:10 UTC)

Fruntelată, Ioana-Ruxandra, *O cercetare de etnologie urbană: Mărţişorul în Bucureşti, 2008*, în „Caietele ASER" 6/2010, Ed. Muzeului Ţării Crişurilor, Oradea, 2011, pp. 281-288.
Guénon, René, *Simbolismul crucii*, traducerea din limba franceză de Daniel Hoblea, București, Editura Herald, 2012.
Mariș, Ștefan, *Simbolul crucii în perioada creştină*, în *Memoria Ethnologică*, nr. 20, iulie-decembrie, anul VI, 2006, pp. 1871-1877.
Munteanu-Siserman, Mihaela, *Le français à l'usage des théologiens: choix de textes,* Târgu Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2018.
Răchișan, Delia-Anamaria, art. *Locuri faste şi nefaste în mentalitatea tradiţională românească*, în *Studii de istorie a filosofiei româneşti, IX. Spaţiu şi timp în gândirea românească*, coord. Viorel Cernica, ed. îngrijită de Mona Mamulea, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2013, cod CNCSIS 164, ISSN: 2065-4405, pp. 214-225, https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=105965
Răchișan, Delia-Anamaria, *Istoricul și estetica mărțișorului românesc din cele mai vechi timpuri până în prezent*, Cluj-Napoca, Editura Mega; Editura Argonaut, 2017.

Webografie:
http://www.ortodoxism.com/cuvinte-de-folos/tipuri-de-cruci.html, Accesare site: 04 februarie 2019.
https://www.crestinortodox.ro/comunitate/group_discussion_view.php?group_id=842&grouptopic_id=6903, Accesare site: 01. februarie 2019.

BDD-A29486 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:10 UTC)